

KALAKAUPADE JAEKÄIBE ARENGUST EESTI NSV-s 1950.—1968. a.

A. Siimon

Rahvamajandusharude ökonomika kateeder

Sotsialistlikus ühiskonnas saab elanikkond põhilise osa isikliku tarbimise esemetest kaubanduse vahendusel. Kaupade ostmine riiklikust ja kooperatiivsest kaubandusvõrgust on kõige suurema osatähtsusega elanikkonna tarbimises. Sellepärast on jaekäibe suurus tarbimise tähtsaks näitajaks. Kuna riiklik ja kooperatiivne kaubandus on peamisteks, kuid siiski mitte ainsaiks elanikkonna nõudmiste rahuldamise allikaiks, ei iseloomusta jaekäibe absoluutne maht täpselt rahuldatud nõudmise suurust. See väljendab tarbijate poolt ostetud kaupade rahalist väärtust ja annab (seotult meie elanikkonna rahaliste sissetulekutega) teatud piirides selguse vajaduste rahuldamise kohta. Jaekäive ei sisalda käivet kinnistes ühiskondliku toitlustamise ettevõtetes ja naturaalmajanduslikku tarbimist. Samal ajal väljendab jaekäibe dünaamika küllalt kindlalt realiseeritud nõudmiste arengu põhilisi tendentse.

Jaekäibe absoluutse enamuse moodustab toidukaupade jaekäive, kuigi selle osatähtsus on kõikunud erinevatel aastatel. Oluliselt muutus toidukaupade erikaal¹ vahetult sõjajärgsel perioodil: 1946. a. oli osatähtsus 70,1% (maksimaalne kogu vaadeldud perioodi 1945—1968 jooksul), aga 1950. a. 51,8% (minimaalne). Aastatel 1951—1962 kõikus osatähtsus 52—55% vahel, kusjuures tõusu- ja langusetendentsid vaheldusid mitmel korral. Alates 1964. a. võib täheldada toidukaupade osatähtsuse langust.

	1963	1964	1965	1966	1967	1968
Toidukaupade osatähtsus ENSV jaekäibes ² %	57,3	57,2	56,4	55,3	54,1	53,3

¹ Toidukaupade osatähtsus jaekäibes on arvatatud ENSV Statistika Keskvälitsuse andmetel.

² Jaekäive (jooksvates hindades), s.o. riikliku ja kooperatiivse kaubanduse jaekäive kokku, kaasa arvatud ühiskondliku toitlustamise ettevõtete ja komisjoni-rikauanduse käibed.

Toidukaupade osatähtsuse vähenemisele avaldab mõju eelkõige elanikkonna reaaltulude kasv, mille tulemusena elanikkonna kulutused tööstuskaupadele oluliselt suurenevad, tööstuskaupade jaemüügi kasvutempo suureneb ja ennetab toidukaupade müügi tempo. Tööstuskaupade osatähtsuse tõusu kasuks räägib asjaolu, et tööstuskaupade osas ei pörku vajadused selliste piiride vastu nagu toitumiskioloogiline küllastatus (paljude toiduainete osas on piir saavutatud, paljud toiduained on sellele piirile tugevasti lähenenud). Käesoleval ajal avaldab nimetatud tendentsile tugevat vastumõju kolhoosnikute naturaaltasu kadumine või vähenemine minimaalsele, mistõttu tõuseb pidevalt maaelanike nõudmine toidukaupade järele. Peale selle kasvab elanikkonna rahaliste tulude suurenemisel nõudmine hinnalisematele toidukaupadele (liha, või, munad). Kokkuvõtlikult öeldes oleneb tööstus- ja toidukaupade vastastikune suhe jaekäibes tervest reast üksteisega tihedalt seotud ja üksteist vastastikku mõjustavatest faktoritest.

Selleks et õigesti mõista kalakaupade³ jaekäibe arengut, on vaja seda vaadelda koos jaekäibe üldise arenguga. Jaekäibe arengu üldiseks iseloomulikuks jooneks on pidev kasv aastast aastasse: alates 1949. a. ei ole ENSV üldises ja toidukaupade jaekäibes võimalik täheldada ühtki aastat, kus esineks tagasimineku eelmise aastaga võrreldes (vt. tabel 1). Kalakaupade jaekäibes sellist absoluutset seaduspärasust ei ilmne: 1957. ja 1960. a. esines väike tagasimineku, 1955—1961. a., s.o. 6 aasta jooksul kasvas käive ainult 2,9%. Seejuures kõikumised muu kala, heeringa ja kalakonservide jaekäibes on olnud ulatuslikumat laadi, kuid on vastastikku üksteist tasakaalustanud, kuna nende üksikute gruppide tarbimine on omavahel väga tihedalt seotud. Ajavahemikul 1950.—1968. a. ei ole kordagi esinenud olukorda, kus üheaegselt oleksid langenud kalakaupade kõigi 3 rühma jaekäibed, vaid ühe rühma tagasimineku on tinginud teiste rühmade käibe kasv (näiteks 1953. a. kala käive vähenes, aga heeringa ja konservide käive kasvas jne.) ja vastupidi: ühe rühma kasvu on põhjustanud teiste gruppide käibe langus.

Kui vaadelda jaekäibe mahu dünaamikat 1950.—1968. a., siis ilmneb, et kalakaupade jaekäibe kasv (337,7%) on olnud aeglasem toidukaupade käibe kasvust (403,3%), kuigi tervisliku toitumise huve silmas pidades peaks kasvutempo olema kõrgem. Võrreldes omavahel kala, heeringa ja kalakonservide müügi kavu, nähtub, et kõige ulatuslikumalt on kasvanud kalakonservide müük (11,2 korda), mis ületab toidukaupade jaekäibe

³Kalakaupad on kala, heeringas ja kalakonservid kokku. Statistilise aruandluse järgi kala tähendab elus-, jahutatud, külmutatud, soolatud, suitsutatud kala poolfabrikaate ja kulinaartooteid (v.a. heeringas); heeringas on soolatud, suitsutatud, külmutatud heeringas; kalakonservid on õlis, tomatis. naturaalsed ja kalakonservid.

Jaekaubakäibe dünaamika Eesti NSV-s 1950.—1968. a.
(%1950. a. võrreldes)⁴

Aasta	Jaekäive kokku		Toidukaupade jaekäive		Kalakaupade jaekäive		Kala jae-käive		Heeringa jaekäive		Kalakonservi-de jaekäive	
	milj. rbl.	dünaamika %	milj. rbl.	dünaamika %	milj. rbl.	dünaamika %	milj. rbl.	dünaamika %	milj. rbl.	dünaamika %	milj. rbl.	dünaamika %
1950	282,4	100,0	146,2	100,0	6,1	100,0	4,4	100,0	1,1	100,0	0,6	100,0
1951	298,6	105,7	156,1	106,8	6,9	113,1	4,7	106,8	1,3	118,2	0,9	150,0
1952	315,6	111,8	167,1	114,3	7,9	129,5	4,7	106,8	1,9	172,7	1,3	216,7
1953	349,0	123,6	183,8	125,7	8,5	139,3	4,4	100,0	2,6	236,4	1,5	250,0
1954	390,4	138,2	208,8	142,8	9,3	152,5	4,5	102,3	3,2	290,9	1,6	266,7
1955	406,4	143,9	218,6	149,5	10,2	167,2	5,1	115,9	3,5	318,2	1,6	266,7
1956	437,3	154,9	238,6	163,2	10,3	168,9	5,2	118,2	3,7	336,4	1,4	233,3
1957	499,6	176,9	265,3	181,5	9,9	162,3	5,3	120,5	3,4	309,1	1,2	200,0
1958	537,2	190,2	287,0	196,3	10,0	163,9	5,6	127,3	3,1	281,8	1,3	216,7
1959	571,0	202,2	306,4	209,6	10,0	163,9	5,9	134,1	2,7	245,5	1,4	233,3
1960	633,9	224,5	334,4	228,7	9,9	162,3	5,7	129,5	2,8	254,5	1,4	233,3
1961	655,1	232,0	352,7	241,2	10,5	172,1	5,8	131,8	2,8	254,5	1,9	316,7
1962	696,2	246,5	386,9	264,6	15,3	250,8	7,2	163,6	3,4	309,1	4,7	783,3
1963	722,9	256,0	414,0	283,2	15,5	254,1	7,1	161,4	3,7	336,4	4,7	783,3
1964	756,7	268,0	432,5	295,8	17,0	278,7	8,5	193,2	3,9	354,5	4,6	766,7
1965	820,4	290,5	462,4	316,3	17,3	283,6	8,9	202,3	3,7	336,4	4,7	783,7
1966	898,1	318,0	496,5	339,6	18,0	295,1	9,1	206,8	3,4	309,1	5,5	916,7
1967	997,8	353,3	539,4	368,9	19,7	323,0	9,4	213,6	3,8	345,5	6,5	1083,3
1968	1111,8	393,7	589,6	403,3	20,6	337,7	9,8	222,7	4,1	372,7	6,7	1116,7

⁴ Arvutatud ENSV Statistika Keskvalitsuse andmete põhjal.

3 korda. Samal ajal on heeringa käive kasvanud 3,7 ja kala käive ainult 2,2 korda. Sellised kasvutempode erinevused on tingitud eelkõige kalatööstuse arengu tasemest baasaastal, s.o. 1950. a. Nimetatud perioodil toodeti suhteliselt vähe kalakonserve tootmisvõimsuste puudumise tõttu, heeringapüük Atlandi ookeanil ei olnud veel kasutusele võetud, mistõttu vajadused rahuldati impordi arvel. Enamus püütud kalast müüdi elanikkonnale jahutatud, soolatud ja suitsutatud kalana.

Jaekäibe dünaamika on olnud erinev üksikutel aastatel. Kalakaupade jaekäibe dünaamikat erinevatel aastatel iseloomustab lai hälvete amplituud (vt. tabel 2), alustades 3,9%-lisest tagasiminekest 1957. a. ja lõpetades maksimaalse, s.o. 45,7%-lise kasvuga 1962. a. Kalakaupade jaekäibe kõrge kasvutempo 1962. a. oli tingitud eelkõige loomakasvatussaaduste jaehindade tõusust, mille tulemusena osa nõudmisest kandus üle kalakaupadele. Kalakaupade jaekäibe tagatiseks nimetatud aastal oli kalapüügi, kalatoodangu ja kalakaupade fondide kasv.⁵ Võrreldes toidukaupade jaekäibe dünaamikaga olid kalakaupade käibe kasvutempod enamiku aastate jooksul vaadeldaval perioodil (11 aastat 18-st) väiksemad.

Tabel 2

Jaekaubakäibe dünaamika Eesti NSV-s 1951.—1968. a.
(% eelmise aastaga võrreldes)⁶

Aasta	Kogu jaekäive	Toidukaupade käive	Kalakaupade käive	Kala	Heeringas	Kalakonservid
1951	105,7	106,8	113,1	106,8	118,2	150,0
1952	105,7	107,0	114,5	100,0	146,2	144,4
1953	110,6	110,0	107,6	93,6	136,9	115,4
1954	111,9	113,6	109,4	102,3	123,1	106,7
1955	104,1	104,7	109,7	113,3	109,4	100,0
1956	107,6	109,2	101,0	102,0	105,7	87,5
1957	114,2	111,2	96,1	101,9	91,9	85,7
1958	107,5	108,2	101,0	105,7	91,2	108,3
1959	106,3	106,8	100,0	105,4	87,1	107,7
1960	111,0	109,1	99,0	96,6	103,7	100,0
1961	103,3	105,5	106,1	101,8	100,0	135,7
1962	106,3	109,7	143,7	124,1	121,4	247,4
1963	103,8	107,0	101,3	98,6	108,8	100,0
1964	104,7	104,5	109,7	119,7	105,4	97,9
1965	108,4	106,9	101,8	104,7	94,9	102,2
1966	109,5	107,4	104,0	102,2	91,9	117,0
1967	111,1	108,6	109,4	103,3	111,8	114,2
1968	111,4	109,3	104,6	104,3	107,9	103,1

⁵ 1962. a. kasvas kalapüük 1961. a. võrreldes 26,7%; kala ja heeringa tootmine 34,1%, kalakonservide tootmine 17,7%; kalafondi realiseerimine 32,7% heeringafond 18,5%, kalakonservide fond 33,3%.

⁶ Arvutatud tabelis 1 esitatud andmete põhjal.

Nimetatud asjaolu on tinginud ka kalakaupade osatähtsuse vähenemise toidukaupade jaekäibes 1950-ndate aastate algusega võrreldes (vt. tabel 3). Kalakaupade maksimaalne erikaal oli 4,7% (1952. ja 1955. a.), kõige väiksem osatähtsus 1960.—1961. a. — 3%⁰. 1962. a. tõusis osatähtsus 4%⁰-le, viimastel aastatel on see stabiliseerunud 3,5—3,7% juures. Seda nähtust ei saa kaugeliki pidada progressiivseks, kuna tervisliku toitumise seisukohalt oleks vajalik, et toidukaupade käibes kasvaks kalakaupade kui loomse valgu tähtsa allika osatähtsus kõrvuti liha- ja piimasaaduste osatähtsuse kasvuga. Peale selle on olemas ju looduslikud eeldused kalakaupade müügi kasvuks kalapüügi järjekindla kiiretempolise kasvu näol.

Huvitav on siinkohal märkida, et kalakaupade osatähtsus toidukaupade jaekäibes on mõnevõrra erinev süsteemide lõikes, s.o. riiklikus ja kooperatiivses kaubanduses (vt. tabel 4).

Tabelist nähtub, et võrreldes ülejäänud toidukaupadega on maaelanikkond kalakaupadega kaubandusvõrgu kaudu suhteliselt paremini varustatud kui linnaelanikkond. Kalakaupade suurem osatähtsus toidukaupade jaekäibes ETKVL-i süsteemis on tingitud loomakasvatussaaduste osalisest naturaalmajanduslikust tarbimisest, mistõttu ülejäänud toidukaupade osatähtsus on mõnevõrra suurem kui ENSV Kaubandusministeeriumi (KM) süsteemis. Riiklikus süsteemis esinevad erinevused on tingitud eelkõige TVO, «Torgomrtrans» ja Ühiskondliku Korra Kaitse Ministeeriumi kaubanduse spetsiifikast.

Tabel 3

**Kalakaupade osatähtsuse % toidukaupade jaekäibes
Eesti NSV-s 1950.—1968. a.⁷**

Aasta	Toidukaupade jaekäibe kokku	Kala ja kalakaupade jaekäibe osatähtsus	Sealhulgas		
			kala jaekäibe osatähtsus	heeringa jaekäibe osatähtsus	kalakonservide jaekäibe osatähtsus
1950	100	4,2	3,0	0,8	0,4
1951	100	4,4	3,0	0,8	0,6
1952	100	4,7	2,8	1,1	0,8
1953	100	4,6	2,4	1,4	0,8
1954	100	4,5	2,2	1,5	0,8
1955	100	4,7	2,3	1,6	0,8
1956	100	4,3	2,2	1,5	0,6
1957	100	3,7	2,0	1,3	0,4
1958	100	3,5	2,0	1,1	0,4
1959	100	3,3	1,9	0,9	0,5
1960	100	3,0	1,7	0,9	0,4

⁷ Arvutatud tabelis 1 esitatud andmete alusel.

Tabel 3 (järg)

1	2	3	4	5	6
1961	100	3,0	1,7	0,8	0,5
1962	100	4,0	1,9	0,9	1,2
1963	100	3,7	1,7	0,9	1,1
1964	100	3,9	2,0	0,9	1,0
1965	100	3,7	1,9	0,8	1,0
1966	100	3,6	1,8	0,7	1,1
1967	100	3,6	1,7	0,7	1,2
1968	100	3,5	1,7	0,7	1,1

Tabel 4

Kalakaupade osatähtsuse % toidukaupade jaekäibes (süsteemide lõikes)
Eesti NSV-s 1967.—1968. a.⁸

Süsteemid	1967. a.					1968. a.				
	toidukaupade jae- käive kokku	sealhulgas			kalakonservide jae- käibe osatähtsus	toidukaupade jae- käive kokku	kalakaubade jae- käibe osatähtsus	sealhulgas		
		kalakaupade jae- käibe osatähtsus	kala jaekäibe osatähtsus	heeringa jaekäibe osatähtsus				kala jaekäibe osatähtsus	heeringa jaekäibe osatähtsus	kalakonservide jae- käibe osatähtsus
Kooperatiivne ja riiklik kokku	100	3,6	1,7	0,7	1,2	100	3,5	1,7	0,7	1,1
s.h. kooperatiivne	100	4,7	2,1	1,1	1,5	100	4,5	1,9	1,1	1,5
riiklik	100	3,2	1,6	0,5	1,1	100	3,0	1,5	0,5	1,0
s.h. KM	100	4,0	2,0	0,7	1,3	100	3,8	1,9	0,7	1,2
muud*	100	1,8	0,9	0,3	0,6	100	1,8	1,0	0,3	0,5

Mõningaid erinevusi võib täheldada ka KM-i süsteemide üksikute kaubandusorganisatsioonide vahel:

⁸ ENSV Kaubandusministeeriumi kaubakäibe ja kaubakatte osakonna andmete alusel.

* «Muud», s.o. TVO, «Torgmortrans», UKKM-i süsteemid.

	Tallinna KV	Tartu KV	Pärnu KV	Narva KV	Kohtla- Järve KV	Rakvere K	Viljandi K
--	-------------	----------	----------	----------	---------------------	-----------	------------

Kalakaupade

osatähtsus toidu-

kaupade jaekäibes ⁸ 1967. a.	3,6	4,2	3,6	3,7	4,6	4,9	4,7
1968. a.	3,6	4,0	3,3	3,6	4,4	4,7	4,3

Esinevad hälbed on tingitud linna suurusel ja sellega seoses kontakti tihedusest põllumajanduspiirkondadega (väiksemas linnas on nende produktide osatähtsus väiksem, millede naturaalmajanduslik tarbimine on oluline, ja vastupidi), asukohast kalapüügirajoonide suhtes (kalapüügi piirkonnas on kala naturaalmajanduslik tarbimine mõnevõrra suurem), varustamisest. Nende tegurite koondmõju tulemusena on kujunenud välja nimetatud osatähtsused.

Kalakaupade erikaalus toidukaupade jaekäibes on olulisi erinevusi ka üksikute tarbijate kooperatiivide vahel (vt. tabel 5).

ETKVL-i keskmisega võrreldes on kalakaupade osatähtsus suurem 1) mitmetes kalapüügirajoonidega vahetult piirnevates või samas rajoonis asuvates tarbijate kooperatiivides (Kingissepa, Hiiumaa, Loksa, Vändra, Viljandi, Tartu, Jõgeva, Põltsamaa), mis on tingitud eelkõige nende paremast varustamisest kalaga:

Tabel 5

**Kalakaupade osatähtsuse % toidukaupade jaekäibes
ETKVL-i kooperatiivide lõikes 1967.—1968. a⁹**

Kooperatiivi nimetus	1967	1968
Kingissepa	5,7	4,9
Hiiumaa	4,9	5,2
Haapsalu	3,8	3,6
Lihula	4,1	4,4
Harju	4,6	4,0
Loksa	5,2	4,9
Keila	4,3	4,1

⁸ ENSV Kaubandusministeeriumi kaubakäibe ja kaubakatte osakonna andmete alusel.

Tabel 5 (järg)

Rakvere	4,6	4,7
Paide	5,7	5,3
Tapa	5,1	5,0
Rapla	5,2	5,2
Kohila	5,2	4,9
Märjamaa	5,9	5,5
Pärnu	3,3	3,2
Kilingi-Nõmme	3,8	3,7
Vändra	5,6	5,3
Viljandi	5,3	4,9
Võhma	5,3	4,7
Abja	5,2	4,9
Kohtla-Järve	4,4	4,3
Mustvee	4,4	4,6
Jõgeva	5,4	5,2
Põltsamaa	5,3	5,1
Tartu	4,8	4,7
Elva	4,7	4,7
Valga	3,8	3,8
Tõrva	4,2	4,4
Otepää	4,8	4,2
Põlva	4,3	4,0
Räpina	3,8	4,0
Võru	4,3	4,0
Antsla	4,6	4,4
ETKVL-i keskmine	4,7	4,5

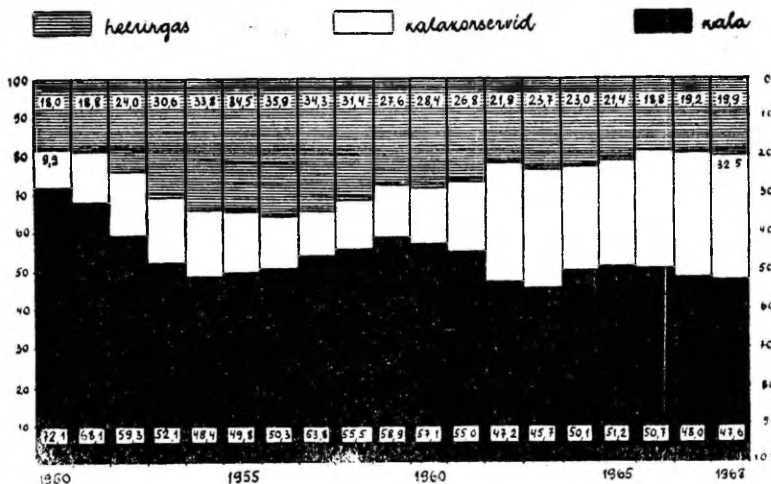
2) mitmetes vabariigi siserajoonides asuvates kooperatiivides (Paide, Tapa, Rapla, Kohila, Märjamaa, Võhma, Abja) ilmselt eelkõige tänu sellele, et püügivete otsese läheduse puudumise tõttu kogu tarbitav kala ostetakse tarbijate poolt kaubandusvõrgust, mitte ei tarbita naturaalmajanduslike allikate arvel. Samal ajal ilmneb, et reas vahetult püügirajoonide läheduses asuvates kooperatiivides (Pärnu, Haapsalu, Lihula, Keila, Kohtla-Järve, Mustvee, Harju — reastatud alates kõige väiksemast osatähtsusest) on kalakaupade osatähtsus tunduvalt väiksem ETKVL-i süsteemi keskmisest, mis on eelkõige tingitud ilmselt asjaolust, et ainult osa muretsetakse kaubandusvõrgu kaudu, kuna nendes piirkondade asub hulgaliselt kalurikolhoose, mille liikmetel on võimalus soodustatud tingimustel osta kala kalakombinaadi vastuvõtu-punktist (kuni 180 kg aastas) ja ise püüda oma vahenditega isikliku tarbimise eesmärgil piiramata koguses jne. Suhteliselt väike on kalakaupade osatähtsus ka Valga, Räpina, Võru, Põlva ja Antsla kooperatiivides, mis annab tunnistust kaubandusvõrgu suhteliselt halvemast varustamisest võrreldes teiste kooperatiividega.

Aastatel 1950—1968 on muutunud ka kalakaupade ja eelkõibe struktuur (vt. joonis 1). Kui 1950. a. tarbiti 72,1% kõigist kalakaupadest kalana (s.o. jahutatud, soolatud, suitsutatud

⁹ Arvutatud ETKVL-i andmete alusel.

kalana), 18% soolatud heeringana ja ainult 9,9% kalakonservidena, siis 1968. a. oli kala osatähtsus langenud 47,6%-le, kusjuures kalakonservide osatähtsus oli kasvanud 32,5%-ni. Heeringa osatähtsus kasvas kiire tempoga 1950.—1956. a., kuna 1950. a. ei

Kalakaupade jaekäibe struktuur Eesti NSV-s 1950-1968 a

Joonis 1

olnud nõudmine heeringale rahuldatud ja müügi osatähtsus kasvas proportsionaalselt tarbijate varustamise paranemisele importfondide arvel ja alates 1955. a. oma Põhja-Atlandil organiseeritud heeringapüügi arvel. Alates 1950-ndate aastate lõpust heeringa jaemüük stabiliseerus seoses nõudmise üldmahu rahuldamisega ja kasvas aeglasemalt võrreldes kalakonservide müügiga (üheks põhjuseks oli ka heeringa jaehindade suhteliselt olulisem alandamine võrreldes teiste kalakaupadega, vt. lähemalt edaspidi). Kalakonservide osatähtsuse eriti järsk tõus 1962. aastal samaaegselt heeringa osatähtsuse langusega oli eelkõige tingitud kalatööstuse toodangu sortimendi muutumisest. Nimelt hakati tootma erisoola-heeringa preserve 3 ja 5 kg plekk-karpides, millist toodet arvestatakse kalakonservide fondides ja jaemüügis, kuigi tegelikult tähendab see heeringa müüki.

Kalakaupade jaekäibe struktuuris võib täheldada erinevusi ka süsteemide lõikes (vt. tabel 6).

Iseloomulik on heeringa mõnevõrra suurem osatähtsus kooperatiivses kalakaupade käibes, mis on ilmselt seletatav asjaoluga, et maaelanikud on heeringaga suhteliselt paremini varustatud kui

kalaga, kuna heeringat on tema parema säilivuse tõttu võimalik müüa igasugustes maakauplustes. Riiklik süsteem pakub tarbijatele suhteliselt rohkem kala kui kooperatiivne kaubandus. Kalakonservide osatähtsus oli 1967.—1968. a. nii riiklikus kui ka kooperatiivses kalakaupade jaekäibes enam-vähem võrdselt 32—33%, kuna kalakonservide müüki ei mõjuta kaubandusvõrgu varustatus külmseadmetega (pikema säilitamisajaga, vähenõudlikumad hoiurežiimi suhtes) ega asukoht tootjate suhtes (toodetakse küllaldaselt, on võimalik tellida piiramatus koguses ja mitmekesisis sortimendis).

Tabel 6

Kalakaupade jaekäibe struktuur Eesti NSV-s süsteemide lõikes
1967.—1968. a. protsentides¹⁰

Süsteem	1967. a.				1968. a.			
	Kalakaupade jaekäibe	sealhulgas			Kalakaupade jaekäibe	sealhulgas		
		kala jaekäibe osatähtsus	heeringa jaekäibe osatähtsus	kalakonservide jaekäibe osatähtsus		kala jaekäibe osatähtsus	heeringa jaekäibe osatähtsus	kalakonservide jaekäibe osatähtsus
Riiklik ja kooperatiivne kokku	100	48,0	19,2	32,8	100	47,6	19,9	32,5
s.h. kooperatiivne	100	44,0	23,6	32,4	100	43,2	23,6	33,2
riiklik	100	50,0	16,4	33,6	100	50,8	17,5	31,7
s.h. KM	100	50,5	16,5	33,0	100	49,5	18,3	32,2
muud ¹¹	100	48,0	16,0	36,0	100	55,6	14,8	29,6

Kalakaupade jaekäibe struktuuri erinevusi võib täheldada ka süsteemide sisemuses. ETKVL-i süsteemis oli kala osatähtsus kõige suurem Kingissepa, Hiiumaa, Haapsalu ja Loksa kooperatiivides ilmselt nende mereäärse asendi tõttu, mis soodustas paremat varustamist kalaga. Tarbijad eelistavad aga siiski jahutatud või suitsutatud kala kalakonservidele ja soolatud heeringale. Heeringa ja kalakonservide osatähtsus oligi suurem ETKVL-i keskmisest maa siserajoonides asuvates kooperatiivides, mis on suhteliselt halvemini varustatud kalaga — nõudmine kandub sellises olukorras osaliselt üle heeringale ja kalakonservidele (Tõrva, Otepää, Antsla, Abja jne.). Ka osas mereäärsetes kooperatiivides, kus kala tarbimises on suhteliselt suurem osa naturaalmajanduslikul allikal, ostetakse kaubandusvõrgust rohkem

¹⁰ Arvutatud ENSV Kaubandusministeeriumi kaubakäibe ja kaubakatte osakonna andmete alusel.

¹¹ TVO, «Torgmortsans», UKKM-i süsteemid.

konserve ja heeringat (Lihula, Keila, Pärnu, Kilingi-Nõmme, Mustvee jt.). Kaubandusministeeriumi süsteemis on suhteliselt paremini kalaga varustatud Tartu ja Tallinn, ka Narvas ületas kala osatähtsus KM-i keskmise 1967.—1968. a.

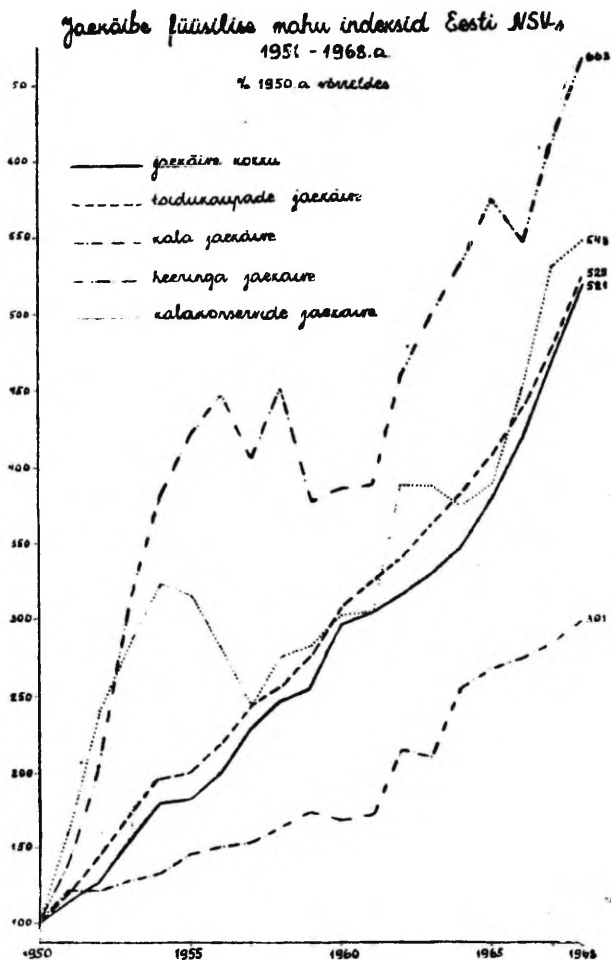
Jaekäibe mahu muutumine võib toimuda nii müüdud kauba koguste kui ka müüdud kauba hinna muutumise tõttu. Niisiis on võimalik saavutada käibe kasvu vähe suurenevate, konstantseks jäävate või isegi väheneyate tarbimiskogustega — vahendiks oleks hindade tõstmine eriti suure intensiivsusega. Vastupidiselt võib hinna alandamisel käibemahu samaks jäämise või vähese tõusu juures saavutada üksikute kaupade suurenevat koguselist tarbimist. Eelnevas analüüsis kasutasime jaekäivet vastavate aastate (jooksvates) hindades. See väljendabki mõlema faktori, hinna ja koguse muutumise mõju ning annab tunnistust peamiselt elanikkonna ostufondide tõusust, nimelt näitab, kuivõrd suurenesid elanikkonna kulutused kalakaupadele. Kui me hindasid koos kalakaupade tarbimisega tahame vaadelda, siis ei saa me üksikhindadele orienteeruda, siinkohal pakuvad huvi hinnaindeksid. **J a e h i n n a i n d e k s** väljendab absoluutse hinnataseme arengut, kusjuures indeksi muutumine sisaldab endas üksikute kaupade jaehindade muutumist ja ka nende osatähtsuste erinevusi kaubakäibes.

Selleks et objektiivsemalt hinnata kalakaupade jaehindade muutusi, on otstarbekas kõrvutada neid toiduainete hindade keskmisega (vt. tabel 7). Ilmneb, et toidukaupade jaekäibe hindades on üldise languse tendentsi juures tõuse ja langusi üksikutel aastatel: 1950. a. võrreldes langesid hinnad 1968. a. 24,4% (s.o. 1/4 ulatuses). Kalakaupade osas esineb seevastu pidev hindade alanemise tendents — ainult ühel juhul, nimelt 1959. a. heeringa jaehinnaindeks tõusis, ülejäänud aastatel oli tegemist kas pideva alanemisega või stabiilsusega. Viimane on eriti iseloomulik kalakonservidele: vaadeldava perioodi, s.o. 18 aasta jooksul püsisid hinnad samal tasemel 12 aastal. Kokkuvõtlikult öeldes langesid jaekäibe hinnad 1950.—1968. a. kala osas 24,9%, heeringa osas 41,9% ja kalakonservidel 25,4%. Tänu hindade alanemise tendentsile kasvas kalakaupade koguseline müük olulisemalt kui jaekäive vaadeldaval ajavahemikul.

Kalakaupade jaekäibe suurenemist 1950.—1968. a. võrreldavates hindades iseloomustavad kaubakäibe füüsilise mahu indeksiid, mis väljendavad ainult müüdud kauba koguste muutumist, välistades hindade muutumise mõju (vt. joonis 2). Koguseliselt kasvas kõige rohkem heeringa ja kalakonservide¹² müük, mis ületas nii toidukaupade kui ka jaekäibe kasvu. Kala müügi

¹² Siinkohal on tegemist ilmse vasturääkivusega ENSV Statistika Keskvalitsuse andmetes. Arvestades kalakonservide hinnaindeksit (1950. a. võrreldes 1968. a. 74,6%) ja jaekäibe kasvu (1950.—1968. a. 11,2 korda), peaks kalakonservide jaekäibe füüsilise mahu indeks olema esitatust (1950.—1968. 548%) suurem. Statis-

maht kasvas nimetatud perioodil ainult 3 korda, jäädes tunduvalt maha toidukaupade müügi füüsilise mahu kasvust. Jooniselt 2 nähtub, et kalakonservide ja heeringa müügi kasv on olnud võrdlemisi hüppeline — järskude tõusude aastad on vaheldunud langetustega, samal ajal kui kala müügi kasv on olnud ühtlasem, sujuvam.

Joonis 2.

tika Keskvalitsuse töötajate arvates tuleb siiski usaldusväärsemaks lugeda füüsilise mahu indeksit, kuna 1950. a. kalakonservide jaekäibesse tuleb suhtuda mõningase reservatsiooniga (ilmselt on tegemist ebatäpse käibega, sest alates alles 1964. a. esitab ETKVL oma jaekäibes eraldi kalakonservide käibe, kuni selle ajani esitas ühe reana igasugused konservid kokku). Ilmselt on andmete kõrvutamatus peapõhjus asjaolus, et kuni 1960. a. sai Eesti NSV Statistika Keskvalitsus indeksid Moskvast, alates 1960. a. teostatakse indeksite arvutust kohapeal.

Jaekaubakäibe hindade indeksid Eesti NSV-s 1950.—1968. a. protsentides

Tabel 7

Aasta	Baasindeksid ¹³ (1950. a. = 100)			Ahelindeksid ¹⁴			(‰ eelmisest aastast)	
	toidu- kaubad	kala	heeringas	kalakon- servid	toidu- kaubad	kala	heeringas	kalakon- servid
1950	100,0	100,0	100,0	100,0	x	x	x	x
1951	89,3	89,1	83,1	89,1	89,3	89,1	89,1	89,1
1952	82,3	88,3	87,4	88,0	92,2	99,1	98,1	98,8
1953	72,9	80,9	80,7	81,4	88,6	91,6	92,3	92,5
1954	70,3	79,5	78,7	79,2	96,5	98,3	97,5	97,3
1955	70,2	79,5	78,7	79,2	99,9	100,0	100,0	100,0
1956	70,6	79,5	78,7	79,2	100,6	100,0	100,0	100,0
1957	71,0	79,5	78,7	75,9	100,5	100,0	100,0	95,8
1958	73,6	78,6	66,0	74,6	103,6	98,9	83,8	98,3
1959	73,4	77,3	68,8	74,6	99,7	98,3	104,2	100,0
1960	72,8	77,3	68,8	74,6	99,2	100,0	100,0	100,0
1961	72,7	77,3	68,8	74,6	99,8	100,0	100,0	100,0
1962	75,8	77,3	68,8	74,6	104,3	100,0	100,0	100,0
1963	76,8	77,3	68,8	74,6	101,3	109,0	100,0	109,0
1964	76,4	77,3	68,8	74,6	99,5	100,0	100,0	100,0
1965	76,3	76,8	61,0	74,6	99,9	99,3	88,7	100,0
1966	76,0	76,7	58,1	74,6	99,6	99,3	95,3	100,0
1967	75,5	76,2	58,1	74,6	99,4	99,3	100,0	100,0
1968	75,6	75,1	58,1	74,6	100,1	98,6	109,0	100,0

¹³ Baasindeksid on arvatud ahelindeksite abil järgmiselt: eelmise aasta baasindeks $\times$ jooksva aasta ahelindeks = jooksva aasta baasindeks.

¹⁴ ENSV Statistika Keskvalitsuse andmed.

Märkus: Ahelindeksite arvutamiseks kasutatakse ENSV Statistika Keskvalitsuses järgmist valemit:

$$\frac{\text{jooksva aasta jaekäive eelmise aasta hindades} \times 100}{\text{eelmise aasta jaekäive}}$$

kusjuures jooksva aasta jaekäive eelmise aasta hindades = jooksva aasta faktiline jaekäive $\times$ riiklike jaehindade indeks (eelmise aastaga võrreldes on arvatud indeksi %). Nimetatud arvutusviis on range teaduslikkuse mõttes ebatäpne, sest hinnaindeks tuuakse välja üksnes võrreldava toodangu kohta.

Kalakaupade koguselise müügi kasvutempod üksikutel aastatel on olnud (vt. tabel 8) küllalt erinevad. Iseloomulikuks jooneks on eriti kõrged tempod 1951.—1954. a., mis annavad tunnistust suurest rahuldamata nõudmisest: Nõukogude Eesti algusaastatel olid võimalused nõudmiste rahuldamiseks suhteliselt tagasihoidlikumad ja kaubaressursside suurenemisel kasvatas müük kiire tempoga. Alates 1955. a. kalakaupade müügi kasvutempod vähenesid, kusjuures kõigi 3 grupi osas võib täheldada olulisi hälbeid dünaamikas, alates +33,8%-st (maksimaalne aastane kasvutempo — kalakonservidel) kuni —16,3%-ni (maksimaalne langus — heeringal).

Jaekäibe kasvu tingib ühe tegurina ka elanikkonna arvu kasv. Sellepärast ei iseloomusta jaekäibe dünaamika vabariigis objektiivselt iga üksiku indiviidi nõudmise rahuldamist, tarbimise kasvu. Ülevaate selle kohta, kui palju on iga ENSV elanik kulutanud raha kalakaupadele, kuidas on need kulutused aastate jooksul muutunud, annab jaekäibe ühe elaniku kohta (vt. tabel 9).

Tabel 8

**Jaekaukakäibe füüsilise mahu ahelindeksid
1951.—1968. a.¹⁵ (% eelmisest aastast)**

Aasta	Toidukaubad	Kala	Heeringas	Kalakonservid
1951	119,7	121,3	138,7	160,9
1952	116,1	99,6	145,8	148,9
1953	124,4	104,7	132,9	117,8
1954	113,2	104,3	122,7	114,3
1955	101,6	110,8	111,0	98,0
1956	109,0	103,2	106,2	89,6
1957	112,0	101,3	90,5	85,7
1958	105,0	106,4	119,6	113,7
1959	107,9	107,1	83,7	102,4
1960	111,5	96,4	102,1	106,8
1961	105,7	102,5	100,8	133,8
1962	104,9	124,7	118,5	128,4
1963	106,5	97,7	108,8	99,6
1964	105,6	121,3	107,0	97,0
1965	106,9	105,2	107,3	103,9
1966	107,9	102,5	95,4	115,5
1967	109,3	104,4	111,8	117,3
1968	109,1	105,2	109,0	103,1

¹⁵ ENSV Statistika Keskvalitsuse andmed.

**Kalakaupade jaekäibe dünaamika 1 elaniku kohta
Eesti NSV-s 1950.—1968. a.**

Aasta	Kalakaupade jaekäive 1 elaniku kohta		Kalakaupade jaekäibe dünaamika 1950. a. võrreldes %
	rbl. ¹⁶	dünaamika 1950. a. võrreldes %	
1950	5,6	100,0	100,0
1951	6,2	110,7	113,1
1952	6,9	123,2	129,5
1953	7,4	132,1	139,3
1954	8,0	142,9	152,5
1955	8,8	157,1	167,2
1956 ¹⁷	8,8	157,1	168,9
1961	8,5	151,8	172,1
1962	12,3	219,8	250,8
1963	12,4	221,4	254,1
1964	13,4	239,3	278,7
1965	13,5	241,1	283,6
1966	13,9	248,2	295,1
1967	15,2 (21,1) ¹⁸	271,4 (376,8)	323,0 (448,0)
1968	15,7 (21,9)	280,4 (391,1)	337,7 (471,6)

Tabeli 9 andmetest ilmneb, et kalakaupade jaekäive ühe elaniku kohta on kasvanud mõnevõrra aeglasemalt kui kalakaupade jaekäive Eesti NSV-s. See on tingitud vabariigi elanikkonna arvu kiiremast kasvust võrreldes kalakaupade jaekäibe kasvuga Võrdluseks olgu märgitud, et 1950. a. kulutas iga Eesti NSV elanik toidukaupadele 133,5 rbl., 1967. a. juba 415,2 rbl. (jooks vates hindades), mistõttu müügi kasv ühe elaniku kohta (1950.—1967. a. 311%) ületab ühe elaniku kohta kalakaupade jaemüügi kasvu. Sellest asjaolust ongi tingitud kalakaupade osatähtsuse vähenemine toidukaupade jaekäibes.

¹⁶ Arvutatud Eesti NSV Statistika Keskkvalitsuse andmetel: kalakaupade jaekäive (jooksvates hindades)

aasta keskmine elanike arv (aasta alguse ja lõpu seisu aritmeetiline keskmine)

¹⁷ Aastatel 1957—1960 ei olnud edasiminekut kalakaupade üldises jaekäibes ega jaekäibes 1 elaniku kohta. Kalakaupade jaekäive 1 elaniku kohta kõiku 8,2—8,4 rbl. vahel.

¹⁸ ( ) Arvutatud võrreldavates hindades, s. t. korrigeeritud tabelis 7 esitatud baasindeksitega:

$$\text{kalakaupade baasindeks 1967. a.} = \frac{76,2 \times 48,0 + 58,1 \times 19,2 + 74,6 \times 32,8}{100} = 72,1$$

$$\text{kalakaupade baasindeks 1968. a.} = \frac{75,1 \times 47,6 + 58,1 \times 19,9 + 74,6 \times 32,5}{100} = 71,6$$

Suurt huvi pakub jaekäibe uurimine ühe elaniku kohta regionaalselt, s. o. üksikutes rajoonides ja linnades. Kahjuks on taolist analüüsi võimalik teha Eesti NSV Statistika Kesksvalitsuse, ENSV Kaubandusministeeriumi ja ETKVL-i statistiliste andmete põhjal väga suurte lünkadega. (vt. tabeli 10 märkused). Vaatamata saadaolevate andmete põhjal tehtud arvutuste mõningale ebatäpsusele, annavad saadud tulemused siiski teatud pildi kalakaupade jaekäibest rajoonide lõikes (vt. tabel 10). Mõlemal vaadeldaval aastal oli kalakaupade jaekäive ühe elaniku kohta suurem: 1) vabariigi keskmisega võrreldes — Hiiumaa, Jõgeva, Kingissepa, Kohtla-Järve, Rakvere, Rapla ja Viljandi rajoonides. Põhjuseks on ilmselt samad asjaolud, mis mõjutasid kalakaupade osatähtsust toidukaupade jaekäibes ning kalakaupade jaekäibe struktuuri (vt. lähemalt eespool). Kaasmõju avaldasid ka riikliku ja kooperatiivse kaubanduse, linna- ja maaelanike osatähtsused üksikutes rajoonides; 2) rajoonide keskmisega võrreldes — vabariigi suuremates linnades Tallinnas ja Tartus, mis annab tunnistust eelkõige suurlinnade suhteliselt paremast varustamisest kalakaupadega.

Tabel 10

Kalakaupade jaekäive ühe elaniku kohta ENSV rajoonides 1967.—1968. a.¹⁹

Rajooni nimetus	1967. a.		Kalakaupade jaekäive 1 elaniku kohta (rbl.)	1968. a.		Kalakaupade jaekäive 1 elaniku kohta (rbl.)
	kalakaupade jaekäive (tuh. rbl.)	elanike arv ²⁰ (tuh.)		kalakaupade jaekäive (tuh. rbl.)	elanike arv (tuh.)	
Haapsalu	339,9	29,3	11,6	382,2	29,7	12,9
Harju	5385,2	427,7	12,6	5603,7	433,4	12,9
s.h. Tallinn ²²	4565,0	349,4	13,1	4745,0	355,2	13,4
Hiiumaa	150,2	9,6	15,6	164,0	9,6	17,1
Jõgeva	641,7	41,2	15,6	682,3	41,3	16,5
Kingissepa	611,3	38,6	15,8	572,7	38,6	14,8

¹⁹ Siinkohal haarab jaekäive ainult ETKVL-i ja KM-i süsteemi käibed (kaasa arvatud ühiskondlik toitlustamine ja komisjonikaubandus). Seega on välja jäetud TVO, «Torgmortrans» ja UKKM-i süsteemi käibed, kuna nende süsteemide kohta esitatakse jaekäibearuanne tervikuna ilma territoriaalselt liigendamata. Nimetatud süsteemide arvestamise võimalus oleks suurendanud käivet eelkõige suuremates linnades, maarajoonide käivetele see mõju ei avalda.

²⁰ Elanike arv on võetud aasta keskmine (aritmeetiline keskmine aasta alguse ja aasta lõpu seisust).

Tabel 10 (järg)

Kohtla-Järve ^{21, 23}	2400,8	162,2	14,8	2496,3	164,3	15,2
Paide	571,8	40,6	14,1	603,4	40,7	14,8
Põlva	393,4	36,2	10,8	423,2	36,2	11,7
Pärnu	1004,1	90,1	11,1	1028,1	90,6	11,3
Rakvere	1183,1	75,6	15,7	1252,2	75,7	16,5
Rapla	578,7	38,1	15,2	625,1	38,3	16,3
Tartu ²²	1802,9	138,3	13,0	1872,1	140,1	13,4
s.h. Tartu linn	1194,0	86,1	13,9	1221,0	87,9	13,9
Valga	460,9	44,1	10,5	487,9	44,1	11,1
Viljandi	960,0	67,5	14,2	953,5	67,5	14,1
Võru	608,2	49,1	12,4	608,7	49,0	12,4
Kokku	17093,1	1288,2	13,3	17755,4	1299,1	13,7

Kokkuvõtlikult olgu lisatud, et ENSV-s müüdi ühe elaniku kohta kalakaupu kõige vähem Valga rajoonis (1967. a. 10,5 rbl., 1968. a. 11,1 rbl. eest) ning kõige rohkem Kingissepa (1967. a. 15,8) ja Hiiumaa rajoonis (1968. a. 17,1 rbl. eest). Seejuures kõigis ülejäänud rajoonides, välja arvatud Kingissepa (alanemine) ja Viljandi ning Võru rajoonid (stabiilsus), kasvas müük ühe elaniku kohta 1968. a. eelmise aastaga võrreldes.

Jaekäibe analüüsimisel on oluliseks küsimuseks organisatsiooniline külg, s.t. millised kaubandussüsteemid ja organisatsioonid tegelevad kalakaupade jaemüügiga. Nagu juba eespool mainitud, müüakse kalakaupu nii riiklikus kui kooperatiivses süsteemis, s.h. jaekaubandusvõrgus ja tootlustusettevõtetes. Nõukogude Eesti kaubanduse paarikümneaastase arenguperioodi jooksul on oluliselt muutunud riikliku ja kooperatiivse jaekaubandusvõrgu ja tootlustusettevõtete osatähtsus kalakaupade käibes (vt. tabel 11).

²¹ Kohtla-Järve elanike arvust on välja jäetud Sillamäe elanike arv, kuna selle varustamisega ei tegele riiklik ega kooperatiivne süsteem ja selle käibe kohta aruandlust ei esitada. Seetõttu on elanike arv kokku väiksem kui tegelik elanike arv vabariigis nimetatud perioodil.

²² Tallinna ja Tartu linna kalakaupade jaekäibe haarab ainult vastavalt Tallinna Linna Kaubastute Valitsuse ja Tartu Linna TSN TK Kaubandusvalitsuse käibe. Viga ei ole suur, kuna nimetatud linnades kooperatiivse süsteemi osatähtsus kalakaupade müügis on minimaalne.

²³ Kohtla-Järve, Narva, Pärnu (vabariikliku alluvusega linnad) ning, Rakvere ja Viljandi linnade kohta puudus võimalus käivet välja tuua, nendes linnades toimub müük nii kooperatiivse kui ka riikliku kaubandusvõrgu kaudu, kusjuures kooperatiivses käibes puudub võimalus eristada käivet linnas ja maal. Samal põhjusel ei saanud arvestada käivet ühe elaniku kohta ka ülejäänud rajoonikeskustes ja linnades.

Kalakaupade jaekäibe % jaekaubanduses ja ühiskondlikus
toitlustamises 1950.—1968. a.²⁴

	Kala jaekäive				Heeringa jaekäive				Kalakonservide jaekäive			
	kokku	sellest			kokku	sellest			kokku	sellest		
		jaekaubandusvõrk		ühiskondliku toitlustamise ettevõtted (riiklik + kooperatiivne)		jaekaubandusvõrk		ühiskondliku toitlustamise ettevõtted (riiklik + kooperatiivne)		jaekaubandusvõrk		ühiskondliku toitlustamise ettevõtted (riiklik + kooperatiivne)
		riiklik	kooperatiivne			riiklik	kooperatiivne			riiklik	kooperatiivne	
1950	100	70,5	22,7	6,8	100	63,6	27,3	9,1	100		83,3	16,7
1951—1955	100	64,9	27,8	7,3	100	63,2	28,0	8,8	100		79,8	20,2
1956—1960	100	59,2	34,7	6,1	100	52,9	43,3	3,8	100		88,1	11,9
1961—1965	100	55,8	35,5	8,7	100	46,9	50,3	2,8	100		93,7	6,3
1966	100	52,7	38,5	8,8	100	47,1	50,0	2,9	100	52,7	40,1	7,2
1967	100	53,2	38,3	8,5	100	44,7	50,0	5,3	100	52,3	40,0	7,7
1968	100	53,1	37,7	9,2	100	46,3	48,8	4,9	100	50,7	41,8	7,5

²⁴ Arvutatud Eesti NSV Statistika Keskvalitsuse andmete alusel. Kuna statistika aruandluses on antud kalakaupade jaekäive milj. rublades, siis struktuuri näitajate kõikumine osaliselt ja mõningane ebatäpsus on tingitud käibe ümardamisest (käibe mahud milj. rublades on suhteliselt väiksed eriti ühiskondliku toitlustamise käibe osas — alla 1,0 milj. rubla).

Põhiliseks tendentsiks on kooperatiivse jaekaubandusvõrgu osatähtsuse kasv nii kala kui heeringa jaekäibes,²⁵ samaaegselt riikliku jaevõrgu osatähtsus väheneb. Seejuures kala ja kalakonservide müügis säilitas riiklik kaubandusvõrk oma absoluutse enamuse, kuid heeringat müüakse alates 1957. a. ka mahuliselt rohkem kooperatiivses kaubandusvõrgus. Kooperatiivse kaubanduse osatähtsus on tõusnud tänu kiiremale kasvutempole, mida iseloomustavad järgmised andmed.²⁶

	1950		1955		1960		1965		1966		1967		1968	
	Riiklik	Kooperatiivne	Riiklik	Kooperatiivne	Riiklik	Kooperatiivne	Riiklik	Kooperatiivne	Riiklik	Kooperatiivne	Riiklik	Kooperatiivne	Riiklik	Kooperatiivne
Kala jaekäive	1,0	1,0	1,0	1,6	1,1	1,9	1,5	3,4	1,5	3,5	1,6	3,6	1,7	3,7
Heeringa jaekäive	1,0	1,0	3,1	3,7	1,9	4,7	2,6	6,0	2,3	5,7	2,4	6,3	2,7	6,7

Eriti oluline oli kasvutempode erinevus Nõukogude Eesti algusaastail, nüüd on kasvutempod muutunud ühtlasemaks. Põhilisteks asjaoludeks, millest on tingitud jaekäibe, ka kalakaupade jaekäibe kiirem kasv kooperatiivses kaubanduses võrreldes 1950. a., olid:

1) jaekäibe suhteliselt väike maht baasiperioodil kooperatiivses jaekaubandusvõrgus, mis oli tingitud ühelt poolt kaupluste võrgu puudulikkusest ja teiselt poolt maaelanikkonna rahaliste vahendite vähesusest;

2) ajakohase kaubandusvõrgu väljaarendamine maal käesolevaks ajaks;

3) maaelanikkonna tulude kiirem kasv tööliste ja teenistujatega võrreldes;

4) naturaalmajandusliku tarbimise osatähtsuse vähenemine;

5) maakaupluste varustamise parandamine jne.

Silmas pidades tabelis 11 esitatud andmeid, näeme, et ühiskondliku tootlustamise ettevõtete osatähtsus²⁷ on mõnevõrra kas-

²⁵ Kalakonservide jaekäibes saab eristada riikliku ja kooperatiivse jaekaubandusvõrgu osatähtsust alates 1964. aastast, kuna siis hakati ETKVL-i aruandluses arvestama «kalakonservid» eraldi, varem olid «igasugused konservid» aruandluses ühe kirjena esitatud.

²⁶ Esitatud andmeid võib kasutada ainult kõige üldisema ülevaate saamiseks, kuna milj. rublades esitatud kalakaupade käive ei peegelda tegelikku kasvu absoluutse objektiivsusega.

²⁷ Statistilises aruandluses on antud riiklike ja kooperatiivsete ühiskondliku tootlustamise ettevõtete kalakaupade käive ühe kirjena, mistõttu neid ei saa eristada.

vanud kala jaemüügis. Siiski on see kasv olnud suhteliselt väike. Ei saa pidada rahuldavaks olukorda, kui käesoleval ajal ainult 9 protsenti kalast müüakse sööklate-restoranide kaudu. Kalaroogade osatähtsus on suhteliselt väike võrreldes liharoogadega (vt. tabel 12).

Esitatud andmed viitavad olulisele reservile kala jaemüügi suurendamiseks. Käesoleval ajal on üheks põhjuseks, miks kalarooigi leidub sööklate menüüs harva, puudulik poolfabrikaatide saamine kalatööstusest. Iga üksiku toitlustamisettevõtte töökulutuste suhtes on küll oluline, millisel kujul tuleb tooraine ettevõttesse, kuid teiselt poolt rahvamajanduslikult võttes on töökulutused kodustes majapidamistes veel palju suuremad kui toitlustusettevõtetes, mistõttu on vaja ka eeltöötlemata kala senisest rohkem ühiskondliku toitlustamise võrgu kaudu realiseerida.

Tabel 12

Kala- ja liharoogade osatähtsus II roogade hulgas ENSV ühiskondliku toitlustamise ettevõtetes Kaubandusministeeriumi organisatsioonide lõikes 1965.—1967. a.²⁸

	Kalaroogade osatähtsus			Liharoogade osatähtsus		
	1965	1966	1967	1965	1966	1967
KM kokku,	5,1	5,3	5,4	73,7	75,1	74,3
s.h. Tallinna KV	4,1	4,7	4,9	79,3	79,1	78,3
Tartu KV	5,6	6,0	5,2	62,5	69,1	72,0
Pärnu KV	6,1	6,5	7,1	79,0	79,1	76,3
Narva KV	6,8	6,5	7,0	67,9	69,3	66,3
Kohtla-Järve KV	7,1	5,2	5,4	60,5	64,3	64,3
Rakvere Kaubastu	6,4	8,2	6,7	66,4	62,2	62,2
Viljandi Kaubastu	4,3	5,3	6,1	79,0	79,5	73,8

Heeringa ja kalakonservide osas on toitlustamisettevõtete osatähtsus vähenenud, eriti oluliselt konservide osas (osatähtsus on vähenenud 1950.—1968. a. üle 2 korra). Nimetatud kalakaupade osatähtsuse vähenemine sööklates-restoranides on seaduspärane protsess, mis on tingitud eelkõige ostukaupade osatähtsuse vähenemisest ja omatoodangu osatähtsuse kasvust. Kalakonservidest realiseeritakse toitlustamisvõrgu kaudu põhiliselt delikatesses, neist on aga viimastel aastatel väga suur puudus.

Üldkokkuvõttes iseloomustavad kalakaupade jaekäibe arengut järgmised jooned:

²⁸ ETKVL sellist aruandlust ei koosta. Alates 1968. a. ei eksisteeri sellist aruandlusvormi ka Kaubandusministeeriumi süsteemis.

● kasvatendents ei ilmne iga-aastase absoluutse seaduspärasusena, vaid üksikutel aastatel esineb langusi ja stabiilsust;

● kasv on olnud aeglasem toidukaupade jaekäibe kasvust, mistõttu on vähenenud kalakaupade osatähtsus toidukaupade jaekäibes. Kooperatiivses kaubanduses on osatähtsus mõnevõrra suurem kui riiklikus, kusjuures erinevusi võib täheldada ka üksikute organisatsioonide lõikes;

● kõige kiiremini on kalakaupadest tõusnud kalakonservide käive, heeringa käibe kasv oli aeglasem, kõige väiksem kasv iseloomustab kala jaekäivet. Erinevad arengutempod tingisid kalakaupade jaekäibe struktuuri vastavat muutumist. Riiklikus süsteemis on kala osatähtsus suurem, heeringa osatähtsus väiksem kui kooperatiivses süsteemis, kalakonservide erikaal enam-vähem ühesugune. Esineb ka mõningaid süsteemisiseseid hälbeid;

● jaehindadele on olnud iseloomulik languse tendents, mistõttu käibe füüsilise mahu kasv on olnud olulisem jaekäibe kasvust. Kõige olulisemalt on langenud heeringa jaehinnad, kalakonservide hindasid iseloomustab suhteline stabiilsus;

● kasvanud on kalakaupade jaekäive ühe elaniku kohta, kuigi see jääb maha kalakaupade jaekäibe kasvust vabariigis tervikuna. Jaekäibes ühe elaniku kohta ilmneb ka regionaalseid erinevusi;

● absoluutne enamus kalakaupu realiseeritakse jaekaubandusvõrgu kaudu, kusjuures eriti oluliselt on kasvanud kooperatiivse jaevõrgu osatähtsus. Ühiskondliku toitlustamise ettevõtete erikaal on suhteliselt väike, kusjuures ei ilmne ka olulist kasvatendentsi.

Kalakaupade jaemüügi areng ei ole olnud küllaldane, seda on Eesti NSV-s võimalik oluliselt suurendada. Kuna müügi suurendamise võimalused nõuavad üksikasjalikku uurimist, siis on siinkohal piirdutud ainult nende nimetamisega. Kalakaupade müügi suurendamiseks on vaja:

1) suurendada nende kalakaupade tootmist, millistele nõudmine on käesoleval ajal rahuldamata (jahutatud kala, vääriskala, eluskala, suitsutatud kala, külmutatud filee, poolfabrikaadid, kulinaartooted, nõrga ja keskmise soolaga rasvane heeringas, heeringapreservid, kala-juurviljakonservid, delikatesskonservid);

2) kaubandust paremini varustada nende kaupadega, mida on toodetud küllaldastes kogustes (kaubandusvõrgu materiaaltehnikaline baas, kaubandustöötajate materiaalne huvitatus, vastutus; kaubaveo ratsionaalne organiseerimine jne.);

3) juurutada tootmisse uusi tooteid, mis vastaksid tarbijate nõudmistele (tarbijad nõuavad kõige enam sobivas väikepakendis parema kvaliteediga kaupu, millel on paremad maitseomadused, kõrgem töötlemistase, tarbimisküpsus ja toiteväärtus).

О РАЗВИТИИ РОЗНИЧНОГО ТОВАРООБОРОТА РЫБНЫХ ТОВАРОВ В ЭССР С 1950 ПО 1968 ГОД

А. Сиймон

Резюме

Розничный товарооборот является важнейшим показателем торговли и характеризует главные тенденции развития реализованного спроса.

Розничный товарооборот рыбных товаров в ЭССР значительно увеличился в эти годы, но тенденция развития не является ежегодной абсолютной закономерностью, наблюдается падение и стабильность в отдельные годы.

Рост оборота рыбных товаров был более медленный, чем рост оборота продовольственных товаров, вследствие чего уменьшился удельный вес рыбных товаров. В кооперативной торговле удельный вес в некоторой мере больший, чем в государственной, причем различия можно заметить и в разрезе отдельных организаций.

Рост оборота отдельных рыботорговцев неодинаковый — быстрее других увеличился оборот рыбоконсервов, рост оборота сельди был более медленный, меньший рост характерен обороту рыбы, преимущественно из-за уровня развития рыбной промышленности в базисный период и темпов развития производства отдельных рыбопродуктов. Различные темпы развития обусловили соответствующее изменение структуры розничного товарооборота рыбных товаров. И в данном случае проявляются вне — и внутрисистемные различия.

Для розничных цен была характерна тенденция снижения, вследствие чего рост физического объема оборота был более существенный, чем рост оборота. Понижение розничных цен было самым значительным у сельди, в то время как относительная стабильность характерна для цен на рыбоконсервы.

Вырос и оборот рыботорговцев на душу населения, хотя отстал от роста оборота рыботорговцев в целом по республике. В розничном обороте на душу населения проявляются и региональные различия в зависимости от дальности районов рыболовства, от размеров натурально-хозяйственного потребления, от соотношения городского и сельского населения, от величины городов, развития торговой сети, снабжения рыботорговцами и т. д.

Большинство рыботорговцев реализуется через розничную торговую сеть, причем значительно вырос удельный вес кооперативной сети. Удельный вес предприятий общественного питания относительно невелик, существенной тенденции развития не проявилось.

Развитие розничного оборота рыботоргов в ЭССР недостаточно, автор указывает некоторые причины этого. Во-первых, надо существенно увеличить производство тех рыботоргов, спрос на которые в настоящее время не удовлетворен; урегулировать цены, рентабельность, повысить материальную заинтересованность производителей. Во-вторых, надо лучше снабжать и организовывать торговлю теми товарами, которые производятся в достаточных количествах: улучшить материально-техническую базу торговой сети, повысить материальную заинтересованность и ответственность торговых работников, наладить рациональную организацию товарного транспорта и т. д. В-третьих, надо внедрять в производство новые изделия, учитывая развитие спроса потребителей (потребители требуют товаров лучшего качества: товары с лучшими вкусовыми свойствами, с высшим уровнем обработки, большей зрелостью потребления и лучшей питательной ценностью, в целесообразной мелкой упаковке).